

УДК 343.3/7

ОХОРОНА ТАЄМНИЦІ В ІСТОРІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ (СЕРЕД. XIX – ПОЧ. XX СТ.)

Тетяна ВИСЛОЦЬКА,
аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

SUMMARY

The analysis of the major memoranda of domestic criminal legislation during the entry of some Ukrainian lands in the Russian Empire (mid. XIX – early XX) has been performed. The historical analysis has confirmed the fact that the rules on criminal liability for violation of various kinds of secrets have been expanded and elaborated at that period. It has been also admitted the improvement on criminal law concerning the secret protection that was accompanied by appearing of qualified warehouses and promoted the differentiation of criminal responsibility for the committed acts.

Key words: secret, historical sites, state secret, confidentiality of correspondence, protection of privacy, professional secret, commercial secret.

АНОТАЦІЯ

Проведено аналіз основних пам'яток вітчизняного кримінального законодавства в період входження частини українських земель до складу Російської імперії (серед. XIX – поч. XX ст.). Історичний аналіз засвідчив, що в зазначений період розширено і конкретизовано норми про кримінальну відповідальність за порушення різних видів таємниць. Відзначено особливості вдосконалення кримінально-правових норм про охорону таємниць, що супроводжувалося появою їх кваліфікованих складів та сприяло диференціації кримінальної відповідальності за вчинені діяння.

Ключові слова: таємниця, історичні пам'ятки, державна таємниця, таємниця листування, охорона приватного життя, професійна таємниця, комерційна таємниця.

Постановка проблеми. Історія вітчизняного кримінального права тісно пов'язана з історією держави і суспільства. Періодизація українського кримінального законодавства визначається основними етапами його розвитку і становлення, які обумовлені економічними, політичними та соціальними факторами. У процесі історичного розвитку Україна неодноразово втрачала свою самостійність і потрапляла в залежність від інших державних утворень. У результаті на українські землі поширювалось законодавство, в тому числі кримінальне, іноземних держав. У кінці XVIII ст. частина українських земель увійшла до складу Російської імперії, причому остання прагнула уніфікувати правову систему на новоприєднаних територіях шляхом поширення на них чинного загальноімперського законодавства. Тому вже у XIX – на поч. XX ст. на території тієї частини українських земель, що увійшли до складу Російської імперії, питання кримінальної охорони різних видів таємниць регулювались такими законодавчими актами, як Звід законів Російської імперії 1840–1842 рр., Уложення про покарання кримінальні та виправні в редакції 1845 р. та 1885 р. і Кримінальне уложення 1903 р.

Стан дослідження. Окремі аспекти питання охорони таємниць нормами кримінального законодавства на українських землях у складі Російської імперії були предметом дослідження таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як В.В. Артемов, О.В. Афанасьева, О.К. Василяка, І.О. Ворошилін, Р.М. Гатагонова, Д.Ю. Кондратов, Н.С. Кончук, П.С. Короткова, Т.Г. Лепіна, Л.Г. Мачковський, І.І. Присяжнюк, А.А. Рожнов, І.В. Шатковська та ін. Однак можна зазначити, що в сучасній кримінально-правовій науці окреслену проблематику відбито досить фрагментарно та епізодично.

Метою статті є аналіз стану кримінального законодавства щодо охорони таємниць на українських землях у складі Російської імперії у середині XIX – на поч. XX ст.

Виклад основних положень. Дослідження історичних пам'яток свідчить про розвиток норм кримінального за-

конодавства щодо охорони різних видів таємниць. Так, у книзі 1 тому XV основного джерела права 1840–1842 рр. – Зводу законів Російської імперії (далі – Звід законів 1840–1842 рр.) – містилися закони кримінальні, що, зокрема, стосувалися таємниць особистого життя. Звід законів 1840–1842 рр. забороняв посадовим особам розголошувати державні таємниці, під страхом смертної кари або каторги [4, с. 19]. Звід законів 1840–1842 рр. не деталізував особливості охорони державної таємниці, а тільки систематизував кримінальні норми цього правового інституту. Єдиним нововведенням було те, що суб'єктом розголошення державної таємниці виступали посадові особи.

Наступним джерелом кримінального права було Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. (далі – Уложення 1845 р.). З Уложенням 1845 р. пов'язаний початок кримінально-правової охорони приватного життя, відомостей, що становлять особисту та сімейну таємницю. Як слушно зазначає І.І. Присяжнюк, «саме з цього Уложення починається захист окремих складових приватності людини (зокрема, таємниці кореспонденції, недоторкності приватного житла, персональної інформації), які діють і сьогодні у чинному законодавстві» [16, с. 80].

Об'єктом кримінальної охорони визнавалась таємниця листування. Так, встановлювалась кримінальна відповідальність за порушення таємниці листування, у тому числі в разі, «якщо від розголошення справ або від розголошення стороннім паперів, ввірених чиновнику по службі, пошириться чутка, для чийої честі образлива» [20, с. 290]. Як стверджує Д.Ю. Кондратов, законодавець того часу визнавав розголошення більш суспільно небезпечним діянням, ніж розкриття або тільки ознайомлення з відомостями, які містилися в чужій кореспонденції. Крім того, суб'єктом таких діянь могла бути будь-яка особа, тобто, говорячи мовою сучасної науки кримінального права, суб'єкт цього злочину загальний [10, с. 8]. Водночас, якщо такі дії були вчинені службовцями поштової, телеграфної або радіотелеграфної установи, вчинене кваліфікувалося

як службовий злочин за ст. 653 або 680, за що було встановлене більш суворе покарання.

Відповідальність за розголошення відомостей, що становлять особисту або сімейну таємницю, визначалася Статутом про покарання, що накладаються мировими судьями (1864 р.), ст. 137 якого передбачала відповідальність за «розголошення з наміром образити чиясь честь відомостей, повідомленими потай або ж розпізнаних розкриттям чужого листа або іншим протизаконним чином» [22, с. 320]. Санкція цієї статті передбачала арешт до 15 днів або грошове стягнення до 50 рублів. Це діяння набувало кримінально караного за умови протизаконності способу проникнення в чужу таємницю й образливості оприлюднених відомостей. Винною визнавалася особа, якій відомості були повідомлені потай в силу її звання, заняття або професії, або всяка інша особа, яка про розголошені відомості дізналась незаконно.

Справедливим є зауваження В.П. Жеребкіна, який вказує, що в цій статті виділено два самостійні склади правопорушення: порушення професійної таємниці та порушення недоторканності приватного життя, таємниці приватного життя від незаконного втручання [8, с. 28]. Форма вини у статті не вказувалася, проте вказівка на «намір образити чиясь честь» свідчить, що цей злочин міг бути скоєний лише умисно.

Як зазначає Л.Г. Мачковський, порушення права на особисту таємницю кримінально-правова доктрина того часу, не виділяючи основних прав людини в якості родового об'єкта злочину, відносить до посягань, подібних до образи честі [14, с. 124].

Якщо в Литовських статутах охорона особистої чи сімейної таємниці була пов'язана з майновим станом людини чи її походженням, то ст. 137 Статуту 1864 р. є прикладом охорони приватної таємниці, де така прив'язка відсутня.

Уложення 1845 р. містило як загальний склад порушення професійної таємниці, що передбачав покарання за розголошення відомостей з метою образити честь або завдати шкоди будь-якій особі, повідомлених винному «за званням його або особливої до нього довіри» з умовою дотримання їх конфіденційності (ст. 2019), так і кілька спеціальних норм, присвячених захисту окремих видів професійної таємниці. Спеціальні норми регламентували норми кримінальної відповідальності чиновників і служителів карантинів (ст. 1024), співробітників поштово-телеграфного відомства, винних у порушенні таємниці кореспонденції шляхом навмисної передачі неправомочним особам чужих листів (ст. 1528) або їх розкриття «хоча б з однієї тільки цікавості» (ст. 1530), а також нотаріусів за недотримання таємниці «по всіх доручених їм справах і щодо актів і документів, які знаходилися у них на зберіганні».

Водночас регулювання окремих видів професійної таємниці здійснювалося спеціальними нормативними актами. Так, зокрема, професійна діяльність нотаріусів регулювалася Положенням про нотаріальну частину від 14 квітня 1866 р., яке відносило їх до категорії державних службовців (ст. 17), а порушення нотаріусами професійної таємниці кваліфікувалося на підставі загальної норми про відповідальність посадових осіб та чиновників за «розголошення справ, які підлягають таємниці, і недозволене повідомлення будь-кому паперів, відзначених написом «таємно» (ст. 453 Уложення) [15, с. 14].

Адвокатська таємниця регулювалася Судовими статутами [12, с. 20], де заборона розкриття таємниці мала абсолютний характер, і законодавець не обмежувався дозволом захиснику утримуватися від показань, а прямо забороняв йому відкривати на суді таємниці довірителя.

Перший лікарський закон з'явився в Росії лише в 1857 р. під назвою Лікарський статут [27, с. 57], який з незначними доповненнями проіснував до 1917 р. Як зазначає І.В. Шатковська, обов'язок дотримувати лікарську таємницю, але тільки для повивальних бабок, встановлювала стаття 173 Лікарського статуту, яка, зокрема, передбачала, що повивальна бабка після прибуття до породіллі повинна «поступати ласкаво і розторопно, спостерігаючи завжди мовчазність, особливо в таких випадках, які не терплять розголошення» [29, с. 671].

З прийняттям нової редакції Уложення у 1885 р. таємниця кореспонденції вже розглядалася як професійна таємниця і містилася в главі 11 «Про порушення Уставів Поштового і Телеграфного». Так, ст. ст. 1102, 1104 визначали відповідальність поштового службовця за «розпечатування листів, хоча би заради цікавості, відданих для відправлення поштою або отриманий поштою лист, адресований на ім'я іншої особи», за що винна особа звільнялась з посади [26, с. 277].

Аналіз цих статей дає підстави стверджувати, що ними передбачалися конкретні способи порушення таємниці кореспонденції: шляхом відкриття пакету, ознайомлення зі змістом відправлення тощо. Наступну форму порушення становило оприлюднення змісту кореспонденції, що стала відома винному законним (телеграми) або незаконним шляхом (наприклад, викрадення).

Уложення 1885 р. передбачало також низку статей, що містили норми про відповідальність осіб, зобов'язаних зберігати таємницю кореспонденції як свою службову таємницю: ст. 379, ст. 447 та ін. Крім того, у якості потерпілого могла виступати не тільки фізична особа, «приватна або посадова», а й юридична, оскільки в диспозиції статті йдеться не тільки про зазначених осіб, але також про «громаду», оприлюднення відомостей про яку могло зашкодити її «доброму імені», зокрема діловій репутації [24, с. 376].

Питання про порушення таємниці телеграфної кореспонденції Уложення 1885 р. залишало без уваги. І лише в одному спеціальному узаконненні, у правилах телеграфної кореспонденції для станцій військових телеграфів (циркуляр головного штабу 1883 № 113), містилася ст. 6, яка свідчила, що за порушення таємниці телеграфної кореспонденції винні піддаються відповідальності, «як за умисне невиконання наказів начальника» [6].

Вперше відповідальність за розголошення комерційної, банківської та податкової таємниці знайшла своє закріплення в Уложенні 1845 р. Норми про розголошення комерційної, банківської та податкової таємниці було розташовано в главі XII «Про порушення постанов про кредит». У розділі VIII «Про злочини проти суспільного благоустрою» поряд з іншими містилася ст. 1157, у п. 2 якої мова йшла про порушення банківської та податкової таємниць. У розділі 3 «Про порушення правил про договори найму купецьких прикажчиків і лавочних сидільців» глави XIII «Про порушення уставів торговельних» містилася ст. 1187, у якій було зазначено: «Купецький прикажчик або сиділець, які умисно якимись діями по торгівлі, чи відкриттям якоїсь таємниці, чи шкідливими щодо господаря розголошеннями зроблять кредиту явний його підрив, за скаргою господаря, підлягає <...>» [1, с. 71]. Причому покарання за цей злочин було альтернативним: або грошове відшкодування, або поміщення до в'язниці, або позбавлення права на торгівлю.

Хоча В.В. Розенберг абсолютно справедливо вважав, що промислова (торгово-промислова) таємниця складається з двох основних відгалужень: таємниці фабричної (таємниці процесів виробництва благ) і таємниці комерційної (таємниці процесів розподілу благ) [18, с. 15], законодавець імперського періоду не сформував жодної прямої

регулятивної норми щодо фабричної таємниці, і згадка про неї міститься тільки в нормах охоронної природи. Так, глава XIV «Про порушення уставів фабричної, заводської та ремісницької промисловості» включала ст. 1355, де мова йшла про фабричну таємницю. Окрім цього, Уложенням 1845 року було передбачено кримінальну відповідальність щодо розголошення секретів виробництва вина.

В Уложенні 1885 року норма, спрямована на захист комерційної таємниці, була конкретизована у ст. ст. 1173, 1187, 1192, 1193. Передбачалася кримінальна відповідальність купецьких прикажчиків, осіб, прийнятих на навчання, службовців кредитних установ і посадових осіб публічних установ, що мали доступ до таємниці в силу службового становища, за розголошення «містимого в таємниці засобу, жививаного для виготовлення чогось», а також за «відкриття таємниці торговельних книг», що заповідювало «явний підрив власнику кредиту» [25, с. 444–445]. Підсумовуючи, можна зазначити, що в пізнішій редакції Уложення розширювалось коло спеціальних суб'єктів злочину за розголошення комерційної таємниці.

Говорячи про інститут службової таємниці в історичній ретроспективі, слід зауважити, що він завжди перебував у тіні інституту державної таємниці, якщо зовсім не поглинався останнім. В Уложенні 1885 р. у ст. 450 все ж мала місце відповідальність за розголошення службової таємниці: «якщо від розголошення справ або від розголошення стороннім паперів, ввірених чиновнику по службі, поширяться чутка, для чиєїсь честі образлива» [20, с. 290]. Предметом ст. 451 була також службова таємниця, однак вона вже розглядалась законодавцем як частина державної таємниці. В Уложенні 1845 р. вперше було розділено заходи відповідальності за розголошення державних і службових секретів.

Слід зазначити, що в десяти статтях Уложення 1845 р. передбачалась кримінальна відповідальність за порушення службової таємниці [7, с. 17]. Диспозиції цих кримінально-правових норм не містили узагальнених, типових характеристик злочинних діянь у цій сфері. Кожна зі статей передбачала кримінальне покарання за конкретні зловживання, вчинені чиновниками різних відомств. Характеристика багатьох злочинних діянь, що містилися в різних статтях, були близькі за змістом або збігалися. Це свідчило про необхідність проведення уніфікації законодавства.

Аналіз законодавства в сфері кримінально-правового захисту державних секретів показує, що ці питання документально простежуються в Уложенні 1845 р. Зокрема, у ньому був розділ «Про злочини державні», у якому вказувався перелік діянь, що відносяться до державної зради [5, с. 117]. В Уложенні 1845 року містилося декілька статей, що тією чи іншою мірою були пов'язані з державною таємницею, зокрема ст. 275 розкривала зміст державної зради, ст. 278 висвітлювала приватний випадок розголошення державної таємниці та відомостей військового характеру. Цікавим було покарання за такі дії: позбавлення всіх прав власності, заслання у Сибір, а також биття батою [11, с. 31]. Ще в декількох статтях йдеться про інформацію, що відрізняється від попередньої, бо вона має службове і економічне забарвлення. У ст. 451 регламентовано «повідомлення думки суддів, або судових актів, або інших приналежних до справ паперів» [20, с. 292], а в ст. 452 мова йде про «зловмисне відкриття звинуваченому в злочині судових про нього актів чи інших паперів і повідомлення йому відомостей, які можуть слугувати прихованню істини або уникненню заслуженого їм покарання» [21, с. 292]. Одним з елементів державної таємниці є промислова інформація, яка підлягала захисту відповідно до ст. 454.

Уложення 1885 року містило раніше невідомі склади державних злочинів. Одним з таких нововведень був

п. 2 ст. 253, у якому містився новий термін – «державна таємниця» [21, с. 292]. Під час аналізу інституту державної таємниці потрібно було керуватися ст. 425, у якій визначався перелік відомостей, що становили зміст державної таємниці, зокрема викрадення, знищення чи втрата плану, малюнка чи документа.

Вищезазначене свідчить про велику кількість статей, присвячених таємниці, і різноманітність їх змісту як наслідок проведеної кодифікації. Цим пояснюється така широка типологія державної таємниці. На першому місці, як і колись, стоять відомості, що характеризують збройні сили і проведену ними боротьбу як на території Російської держави, так і за її межами. Охоронювана державна таємниця поповнилася двома новими категоріями – судовою та промисловою інформацією. Таким чином, станом на 1845 р. можна було говорити про три теми відомостей, що становлять державну таємницю: судово діяльність, виробництво товарів і армія з її складами.

Прогресивним кроком щодо регулювання кримінально-правової охорони таємниць у Російській імперії на початку ХХ ст. стало прийняття Кримінального уложення 1903 р. (далі – Уложення 1903 р.). Слід зазначити, що це був останній кодифікований документ Російської імперії.

Найбільш яскравим проявом особливого ставлення до приватного життя було встановлення кримінально-правової охорони таємниці особистого та сімейного характеру. У ст. ст. 162–170 Уложення 1903 р. була виражена заборона на втручання посадових осіб при здійсненні правосуддя в особисте та сімейне життя людини, навіть якщо це мало певні негативні наслідки для системи судової влади. Їм суворо заборонялося «вступати в приватні та неналежні їм справи» [2, с. 25].

На відміну від Уложення 1845 р., в Уложенні 1903 р. опис злочинних посягань на секретні відомості, за винятком особистої, сімейної та державної таємниці, містилися в одній главі ХХІХ «Про розголошення таємниць», яка включала в себе шість видів таємниць, що охоронялися кримінальним законодавством. У ній розміщувались норми про охорону професійної таємниці (ст. 541), таємниці кореспонденції (ст. 542), комерційної таємниці (ст. ст. 543–545) та податкової таємниці (ст. 546) [23, с. 125]. Загальним для всіх злочинів був їх умисний характер.

Цікавим є той факт, що ст. 541 Уложення 1903 р. передбачала кримінальну відповідальність за розголошення таємниці як такої без конкретизації предмета і характеру [1, с. 73]. Однак пояснення таким діям законодавця дав А. А. Рожнов, який зазначив, що «включення в кримінальний закон особливої норми одночасно відповідало двом вимогам. Передусім зазначена норма мала охоплювати своєю дією порушення професійної таємниці в цілому, що автоматично усувало б необхідність в конструюванні спеціальних складів розголошення окремих видів конфіденційних відомостей. Друга умова полягала в тому, щоб оновлена норма, на відміну від відповідних положень Уложення про покарання кримінальні та виправні і Статуту про покарання, що накладаються мировими суддями, не мала еkleктичного характеру, а була спрямована виключно на охорону професійної таємниці. Включивши в Кримінальне уложення 1903 р. сформульовану з урахуванням названих вимог норму (ст. 541), законодавець у цілому успішно реалізував поставлене завдання» [17, с. 20–21].

Ст. 542 Уложення 1903 р. об'єктом захисту визначала таємницю кореспонденції. Зі змісту цієї статті зрозуміло, що кримінально каранним було як «самовільне розкриття завідомо чужих листів, депеші чи іншого паперу», так і «розголошення винним розкритих в паперах відомостей, що може образити особу, за умови, якщо винний не підлягає відповідальності як за образу». З наведеного випливає, що

предмет цього злочину був не повністю конкретизований, бо невідомо, що мав на увазі законодавець, формулюючи в гіпотезі положення «інші папери».

За Уложением 1903 р. під комерційною таємницею розумілися особливі вживані або передбачувані до вживання прийоми виробництва, а в іншій редакції – індивідуальні особливості процесів виробництва та торгівлі. Таємниця процесів виробництва класифікувалася як таємниця майнова, а торгівлі – таємниця ділова [9, с. 95]. Як зазначає О.К. Василяка, предметом таємниць, передбачених ст. ст. 543–545, були таємниці фабрики, таємниці комерційна та таємниця кредитна [3, с. 76]. Однак Т.Г. Лепіна з приводу цього стверджує, що предмети інтелектуальної власності були розділені в уявленні законодавця дореволюційній Росії та охоронялися різними статтями (ст. 543 і 545), хоча, по суті, ними здійснювався захист одного предмета – комерційної таємниці [13, с. 77].

Норми Уложения 1903 р. фактично розвивали Уложення 1845 р., зокрема встановлюючи кримінально-правовий захист виробничих процесів (ст. 543), торгової комерційної таємниці (ст. 545), банківської таємниці (ст. 544), податкової таємниці (ст. 546). Конструкція вищенаведених норм передбачала детальне описання відомостей, незаконний збір і розголошення яких мали злочинний характер, тобто предметів цих злочинів. Так, за ст. 543 це були особливі вживані на заводі чи фабриці засоби виробництва, за ст. 544 – таємні відомості кредитних установ, акціонерних товариств чи банківських закладів, за ст. 545 – комерційна таємниця торгового підприємства та за ст. 546 – таємні відомості майнового стану, боргових зобов'язань, обігу та прибутків платників державного промислового податку.

Слід зазначити, що в окремих злочинах обов'язковою ознакою була мета: спричинити майнові збитки підприємству або отримати майнову вигоду для себе (ст. 543, ст. 544), зашкодити кредиту кредитної установи, акціонерного товариства, банківського закладу, кредиту приватних осіб (ст. 544), спричинити шкоду честі чи кредиту (ст. 546).

На основі викладеного можна зробити висновки, що пізніше законодавство царської Росії передбачало детальну регламентацію кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з незаконним збором і розголошенням відомостей, які складали таємницю кореспонденції, комерційну, банківську та податкову таємницю.

Кримінальна відповідальність за розголошення службової таємниці передбачалася в ст. 653 Уложения 1903 р.: «Якщо оголошене могло заподіяти істотну шкоду для порядку управління або для казенного, суспільного або приватного інтересу» [28, с. 253]. Санкція статті передбачала покарання у вигляді ув'язнення. Кваліфікація діянь, які посягали на таємницю, залежала від статусу суб'єкта. Якщо особа була службовцем, то дії кваліфікувались за ст. 653, а якщо ні – за ст. 541. Загалом слід зазначити, що в Уложенні 1903 р. заходи кримінально-правової репресії за розголошення службової таємниці були посилені в порівнянні з Уложением 1845 р. Також важливим моментом було те, що статті про розголошення службової таємниці вперше набули уніфікованої структури [7, с. 22], у результаті чого вдалося уникнути надмірного партикуляризму кримінальних норм.

Уложення 1903 р. також містило спеціальну главу IV «Про державну зраду», у якій знайшли закріплення положення про охорону державної та військової таємниці як різновиду першої [19, с. 185]. Кримінальна відповідальність встановлювалася в ст. 108 «Шпигунство», відповідно до якої давалося розширене тлумачення цього злочину. Однак найбільш детально захист державної таємниці регламентовано в ст. 112. Вперше за три століття з моменту появи інформації, що охороняється законом, давалося легальне

визначення державної таємниці, під якою розуміється «не всяка таємниця, а лише таємниця порядку управління або така, що має загальнодержавне значення».

Також державна таємниця мала свої різновиди, до яких належали:

- 1) завідомо такі, що «підлягають зберіганню в таємниці урядові розпорядження»;
- 2) таємниці, що стосуються зовнішньої безпеки Росії, тобто таємниці, оприлюднення яких визначається як державна зрада;
- 3) таємниці дипломатичні;
- 4) таємниці військові.

Державна таємниця, що становила собою «урядові розпорядження» і була позначена в цьому списку першим видом, деталізується в ст. 653, яка забороняє розголошення «урядових розпоряджень, відомостей або документів, що повинні свідомо зберігатися в таємниці». Зазначимо, що за розголошення державної таємниці передбачалося покарання у вигляді позбавлення волі.

Висновки. Отже, розвиток законодавства про кримінально-правову охорону таємниці в період входження частини українських земель до складу Російської імперії (серед XIX – поч. XX ст.) характерний розширенням і деталізацією норм про кримінальну відповідальність за порушення різних видів таємниць. Прийняте в 1903 році Кримінальне уложення покликане було замінити собою всі попередні кримінальні закони. Однак воно так і не вступило в юридичну силу на всій території Російської імперії, хоча цим кримінально-правовим актом було внесено ряд суттєвих змін, які стосувалися кримінальної відповідальності за порушення таємниці. Прогресивною була систематизація переважної більшості видів кримінально охоронюваної таємниці в одній главі та поява кваліфікованих складів порушення таємниць, що сприяло більш широкій диференціації кримінальної відповідальності за ці діяння.

Список використаної літератури:

1. Артемов В.В. Исторические аспекты формирования уголовно-правовых норм об ответственности за незаконное получение и разглашение сведений, составляющих коммерческую, налоговую или банковскую тайну / В.В. Артемов // Современное право. – 2008. – № 1. – С. 70–74.
2. Бастрыкин А.И. Розыск, дознание, следствие / А.И. Бастрыкин. – Ленинград, 1984. – 104 с.
3. Василяка О.К. Ранні етапи формування інституту комерційної таємниці та його кримінально-правового захисту / О.К. Василяка // Правова держава. – 2012. – № 14. – С. 75–77.
4. Ворошилин И.А. Политика государства в сфере охраны тайн (опыт России) : автореф. дис. канд. юрид. наук / И.А. Ворошилин. – М., 2013. – 25 с.
5. Гагагонова Р.М. Становление и развитие института защиты государственной тайны в России / Р.М. Гагагонова // Бизнес в законе. – 2010. – № 5. – С. 116–118.
6. Григорьев И.Б. Конституционное право каждого на тайну сообщений: к истории вопроса [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.google.com.ua/url?url=http://www.law-n-life.ru/arch/138/138>.
7. Дудырев Ф.Ф. Унификация уголовно-правовых норм и институтов в Уголовном уложении 1903 г. (на примере должностных (служебных) преступлений) / Ф.Ф. Дудырев // Вестник РУДН. Серия Юридические науки. – 2012. – № 4. – С. 16–23.
8. Жеребкин В.П. Уголовно-правовая охрана частной жизни / В.П. Жеребкин. – Саратов : Изд-во СГАП, 2003. – 197 с.
9. Кокорин И.С. Развитие коммерческой тайны в России (историко-правовой аспект) / И.С. Кокорин, З.Р. Игбаева // Ленинградский юридический журнал. – 2011. – № 1. – С. 92–99.

10. Кондратов Д.Ю. Кримінально-правова охорона таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер : автореф. дис. канд. юрид. наук / Д.Ю. Кондратов. – Х., 2011. – 20 с.
11. Кончук Н.С. Кримінальна відповідальність за державну зраду в історії вітчизняного кримінального законодавства / Н.С. Кончук // Часопис Академії адвокатури України. Т. 8. – 2015. – № 1 (26). – С. 27–33.
12. Короткова П.Е. Становление, развитие и функционирование института адвокатской тайны: на примере России и ряда зарубежных стран : автореф. дис. канд. юрид. наук / П.Е. Короткова. – М., 2009. – 27 с.
13. Лепина Т.Г. Защита интеллектуальной собственности по Уголовному уложению 1903 года / Т.Г. Лепина // Известия Юго-Западного государственного университета. Серия История и право. – 2012. – № 2. – Ч. 2. – С. 76–78.
14. Мачковский Л.Г. Преступления против основных прав человека по Уголовному уложению 1903 г. / Л.Г. Мачковский // Журнал российского права. – 2005. – № 7. – С. 123–130.
15. Меркулова С.Н. Уголовно-правовая охрана профессиональной тайны : автореф. дис. канд. юрид. наук / С.Н. Меркулова. – Нижний Новгород, 2007. – 25 с.
16. Присяжнюк І.І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла або іншого володіння особи в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / І.І. Присяжнюк. – К., 2010. – 230 с.
17. Рожнов А.А. Уголовно-правовая охрана профессиональной тайны : автореф. дис. канд. юрид. наук / А.А. Рожнов. – Казань, 2002. – 30 с.
18. Розенберг В.В. Промысловая тайна. – СПб., 1910. – 68 с.
19. Романовская В.Б. Политические преступления по Уголовному уложению 1903 г. / В.Б. Романовская, С.Л. Рогов // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2007. – № 3. – С. 183–187.
20. Российское законодательство X – XX веков. В 9 т. – Т. 6. Законодательство первой половины XIX века / под ред. П.Р. Вапренина. – М. : Юрид. лит., 1988. – 432 с.
21. Таганцев Н.С. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1845 года (18-е издание измененное, пересмотренное и дополненное) / Н.С. Таганцев. – Петроград, 1915. – 370 с.
22. Таганцев Н.С. Устав о наказаниях, налагаемых мировыми судьями / Н.С. Таганцев. – СПб. : Тип. М. Меркушева, 1914. – 461 с.
23. Терлюк І.Я. Національне українське державотворення 1917–1921 рр. Історико-правовий нарис : [навч. посіб.] / І.Я. Терлюк. – Львів : Вид-во Тараса Сороки, 2007. – 260 с.
24. Трофимова В.Е. Уголовное законодательство России об охране личной и семейной тайны: становление, этапы развития / В.Е. Трофимова // Молодой ученый. – 2013. – № 3. – С. 375–377.
25. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1845 года / под. ред. О. И. Чистякова. – М. : Юристъ, 1989. – 520 с.
26. Резон А. фон. Уголовное уложение. Краткое изложение глав положений его в сопоставлении с действующим правом / А. фон Резон. – СПб. : Тип. Я. А. Канторовича, 1903. – 340 с.
27. Хлапов А.Л. Развитие российского законодательства о преступлениях в сфере здравоохранения / А.Л. Хлапов, Н.К. Першина, В.В. Тарасов // Вестник Ивановской медицинской академии. – Т. 19. – 2014. – № 1. – С. 56–59.
28. Чистяков О.И. Российское законодательство X – XX веков / О.И. Чистяков. – Том 9. Эпоха буржуазно-демократических революций. – М., 1994. – 352 с.
29. Шатковська І.В. Правове регулювання інституту лікарської таємниці (українська історія та міжнародний досвід) / І.В. Шатковська // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 669–676.